

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh961>

SELÇUKLU SULTANLARININ MOĞOL HANLARINI ZİYARETLERİ (1246-1259) VE BU ZİYARETLERİN ANADOLU'YA ETKİLERİ

Murtaza ÇEVİK*

Özet

II. Keykavus'un tahta çıkarılmasıyla birlikte, devlet adamlarının sultan adına kendi menfaatleri doğrultusunda ülkeyi Moğolların gölgesinde yönetmeye çalışmaları, Moğolları Anadolu'ya daha çok çektiği gibi Moğolların Anadolu üzerindeki tasarruflarının da her geçen gün artmasına sebep olmuştur. 1246'dan başlayarak, II. Keykavus ve IV. Kılıçarslan'ın ayrı ayrı Hülagu'nun huzuruna çıkarak adı geçen ilhan tarafından, devletin ikiye taksim edildiği 1259'a kadar olan zaman diliminde, karşılıklı gidip gelen heyetler, Moğollarla diplomatik ilişkilerin sıklaşmasına sebep olmakla birlikte bu ilişkiler, Selçukluları Moğollara daha çok bağımlı hale getirmiştir. Anadolu'ya gelen Moğol elçileri, her fırsatta Selçuklulara ağır vergiler yüklediği gibi asıl Sultan olarak gördükleri II. Keykavus'un, bizzat Büyük Han'a giderek itaatini bildirmeleri hususunda baskı yapmışlardır. II. Keykavus'un bir türlü itaat arz etmeye gitmemesi sebebiyle önce devlet kararıyla IV. Kılıçarslan ve daha sonra II. Keykubad, Moğolistan'a gönderileceklerdir. Bunu Hülagu'dan yarlık alarak tahtı ele geçirmek için IV. Kılıçarslan'ın yapacağı ziyaret ve son olarak da II. Keykavus ve IV. Kılıçarslan'ın ayrı ayrı Hülagu'nun huzuruna çıkarak devletin ikiye taksim edilmesiyle sonuçlanacak olan ziyaretler izleyecektir.

Bu ziyaretler sonucunda Selçuklu taht sahipleri, görünüşte istediklerini elde etmeyi başarmışlarsa da devleti büyük bir çıkmaza sürüklemişlerdir. Moğolların Anadolu siyaseti, esasında iktisadi alan ile sınırlı kalmış ve Moğollar, sürekli olarak Selçuklu yönetimine yaptıkları müdahaleleri daha ziyade bu çerçevede ele almışlardır. Yapılan ziyaretlerin Anadolu'ya birçok olumsuz etkisinin yanı sıra dolaylı da olsa milli bilincin uyanmasına katkı sağladığı da görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *II. Keykavus, IV. Kılıçarslan, II. Keykubad, Moğol, Selçuklular, Elçilik Heyeti, Anadolu*

* EGM

Visits of Seljuk Sultans to Mongol Khans (1246-1259) and the Effects of These Visits upon Anatolia

Abstract

With II. Keykavus coming to throne, the fact that statesmen attempted to govern the country in the direction of their own benefits on behalf of the sultan under the shadow of Mongols caused Mongols to come to Anatolia and the rise of their authority on Anatolia day by day. Beginning from 1246, in the period of time until 1259 when II. Keykavus and IV. Kilicarslan came into Hulagu's presence separately and the government was divided into two by the aforementioned ruler, mutual committees caused the diplomatic relations to become more frequent and also these relations rendered Seljuks more dependent to Mongols. Mongols who came to Anatolia, imposed high taxes to Seljuks and forced II. Keykavus, whom they regarded as the major Sultan, to declare his obedience to Great Khan. For the reason that II. Keykavus rejected to declare the obedience, first IV. Kilicarslan and then II. Keykubad would be dispatched to Mongolia with government decision. This would be followed by the visit of IV. Kilicarslan to capture the throne and lastly the visit of II. Keykavus and IV. Kilicarslan to Hulagu separately resulted with the division of the government into two.

As a result of these visits, although seemingly Seljuk governors achieved what they had wanted, they dragged the government into a deadlock. Anatolian politics of Mongols was fundamentally restricted to financial area and Mongols took the intervention to Seljuks in hand rather in the borders of this frame. Although the visits had a lot of negative effects on Anatolia, it is obviously seen that these visits, even indirectly, contributed to the rise of national consciousness.

Key Words: *II. Keykavus, IV. Kilicarslan, II. Keykubad, Mongol, Seljuks, Embassy Committee, Anatolia.*

Giriş

13. yüzyılın başında meydana gelen Moğol istilasını, kısa bir süre içerisinde tüm dünyanın dikkatlerini bu yöne çekmiştir. Moğolların birçok ülkeyi istila etmeleri ile birlikte İslam Dünyası, büyük bir tedirginlik yaşamaya başlamıştır. Bununla birlikte Moğolların, Sultan I. Alaaddin Keykubad (1220-1237) döneminde, Anadolu'ya yönelik herhangi bir istila düşüncelerinin olmadığı anlaşılmaktadır. Harzemşahları ve Eyyubileri mağlup eden I. Keykubad'ın kudreti ve her tarafta kazanmış olduğu saygınlık, Moğolları bu konuda tereddüde düşürmüştü de I. Keykubad, uzak görüşlülüğü

Selçuklu Sultanlarının Moğol Hanlarını Ziyaretleri (1246-1259)

sayesinde Moğolları tanımaya başladıkça, ülkesini Moğol istilasından korumak, Anadolu'nun iktisadi kalkınmasına devam etmek amacıyla onların "il" olma teklifini kabul etmiş, böylece yılda bir defa hediye göndermek suretiyle Moğol tehlikesini, ülkesinden uzak tutmayı başarmıştır. Ancak I. Keykubad'ın ölümü ile yerine geçen oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in (1237-1246), gerek babası gibi güçlü ve ileri görüşlü bir sultan olamayışı ve gerekse Moğolların kendi aralarındaki anlaşmazlıkları, Selçuklu Devleti'nin Moğollarla olan ilişkilerinin bozulmasına sebep olmuş ve Moğollar, Anadolu'yu istilaya karar vererek 1243 Köseadağ Savaşı'nda Selçukluları mağlup etmişlerdir.

Köseadağ Savaşı'ndan itibaren Anadolu; sözde sultanların birbirleri ile mücadeleleri, devlet adamlarının ihtirasları ve tahrikleri, suikastlar, Moğollara karşı isyanlar, Moğolların intikam seferleri, iktisadi çöküntü ve halkın perişanlığı manzaralarını yaşamıştır (Kafesoğlu 1972: 105). Faruk Sümer, 1243-1256 tarihleri arasındaki döneme "*Tâbilik Zamanı*" adını verirken, 1256'da İlhanlıların Anadolu'ya gelişinden 1277 yılında Pervane Süleyman Muineddin'in ölümüne kadar geçen döneme de "*İşgal Zamanı*" adını vermiştir (1970: 75). II. Keyhüsrev'in ölümüyle birlikte geride yaş sırasına göre İzzeddin Keykavus, Rükneddin Kılıçarslan ve Alaaddin Keykubad isminde 3 evlat kalmış, bunlardan II. İzzeddin Keykavus, sağına IV. Rükneddin Kılıçarslan, soluna II. Alaaddin Keykubad oturtulmak suretiyle tahta çıkartılmıştır. 1246'dan başlayarak devletin Hülâgu tarafından ikiye taksim edildiği 1259'a kadar olan zaman diliminde gerçekleştirilen ve araştırmamızın esas konusunu teşkil eden, tahtta bulunan üç kardeşin saltanat makamı düzeyindeki Moğol Hanlarına yaptıkları ve Tabilik-İşgal dönemlerinde gerçekleştirilen bu seyahatlerin; Anadolu'ya siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel birçok etkisi olmuştur. Devleti idare edenlerin kendi menfaatleri doğrultusundaki hareketleri, halkın kendi kaderlerini tayin etme hususunda önemli adımlar atmasına sebep olacağı gibi özellikle Türkmen Beyleri kendi siyasi statülerini belirleme yolunu seçeceklerdir. Bu durum Anadolu'nun Türkleşmesine katkı sağlamakla birlikte Selçukluların yıkım sürecini de hızlandıracak ve Beylikler Dönemine geçişi sağlayacaktır.

IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın Moğolistan'a Gönderilmesi

II. Keyhüsrev'in ölümünün ardından, Moğollarla ilişkilerin başlaması Keykavus'un tahta çıkmasından hemen sonrasına rastlamaktadır. Esasen ilişkilerin bu kadar kısa sürede başlaması, aynı dönemde Göyük Han'ın Moğol tahtına çıktığı zamana denk gelmesiyle alakalıdır. Zira Moğollar, 1246'da Göyük Han'ın Moğol tahtına çıkması için toplanacak olan kurultaya; şehzadeleri, noyanları, sultanları, melikleri çağırmak için her tarafa elçiler göndermişlerdir (Cüveyni 1998: 228). Selçuklulara da gelen Moğol elçilerinin Konya'ya ne zaman geldikleri hakkında kaynaklar açık bir bilgi vermemektedir. Ancak İbn Bibi'de kaydedilen II. Keyhüsrev'in, ortanca oğlu Kılıçarslan'ın Karakurum'a gönderilmesini vasiyet ettiği şeklindeki bilgiden hareketle, elçilerin muhtemelen Keyhüsrev ölmeden önce Konya'ya geldiği, davetin de ona yapılmış olduğu fikrini ortaya koymaktadır. Moğol elçileri, ister II. Keyhüsrev'in ölümünden önce, ister II. Keykavus'un tahta çıkışından sonra gelmiş olsun nihayetinde, Selçuklu taht sahibinin bizzat kurultayda hazır bulunmasını ve Büyük Han'a itaatini bildirip onun hizmetine girerek saygınlığını sunmasını istemişlerdir. Bu suretle Moğollar, Selçuklu tahtında bulunan ve asıl sultan olarak gördükleri Keykavus'un biadını almak suretiyle kendilerine tabii olan Selçukluların bağlılıklarından emin olmak istemişlerdir. Zira sultanın biadı Selçuklu Devleti'nin Moğollara tabi olması anlamına geldiği gibi Moğollar kendi hâkimiyetlerini göstermek adına daima taht sahiplerinin bizzat gelerek itaat etmesini yeğlemişlerdir.

Gayet iyi bir şekilde ağırlanan ve uygun ikramlarla hediyelere boğulan elçiler, Selçuklu Sultanını sadece itaate çağırmakla kalmayarak aynı zamanda Selçuklu Devleti'nin Moğollara ödediği yıllık haracın arttırılmasını da istedikleri anlaşılmaktadır. Zira Anadolu hakkında önemli bilgiler veren Papaz Simon de Saint Quentin, Moğollara verilen haracın dört kat arttırılarak 1 milyon 200 bin dirheme çıkarıldığı gibi Moğol elçilerinin Anadolu'daki masraflarının ve yolluklarının karşılandığını da kaydetmiştir (Simon 1965: 85-86).

Moğol elçilerinin Konya'ya gelmesiyle birlikte büyük bir kaygıya kapılan Vezir Şemseddin İsfahani, haracın ve hediyelerin arttırılmasını kabul ederek, Keykavus'un Karakurum'a gitme işini geçiştirebileceğini düşünmüşse de elçileri oyalama ve atlatma davranışında bulunmanın faydalı olmayacağını da anlamıştır (Simon 1965: 85-86; Kaymaz 2011: 133; Avcıoğlu 1982: 2098). Çünkü elçiler, Keykavus'un bizzat kurultayda hazır bulunması hususunda ısrarcı davranmışlardır. Bununla birlikte onun hükümdarlığında adeta saltanat

hayatı süren Şemseddin¹, mevkiini kaybetmemek için Keyhüsrev'in vasiyeti doğrultusunda Kılıçarslan'ı, Moğol Hanı'na göndermek için çaba göstermiştir (İbn Bibi 2014: 527). Keykavus, Şemseddin'in çabaları ve isteği doğrultusunda seyahat için tüm hazırlıkları tamam olduğu halde iç çekişmelerden dolayı elçilerden affını isteyerek ülke dışına çıkması halinde komşu Ermeni ve Rum Devletleri'nin ülkesine tecavüz edeceğini bahane göstermiş, elçilere kendisini temsilen saltanatta en az kendisi kadar hakkı olan kardeşi Kılıçarslan'ın kurultaya katılmasının uygun olacağını ve kendisinin de müsait bir zamanda mutlak suretle gelerek Büyük Han'a itaatini bildireceğini belirtmiştir (Farac 1987: 545-546; Farac, 2011: 21; Anonim 2014: 44; Müneccimbaşı 2001: 93; Turan 2005: 478; Erdem 1994: 106; Uyumaz 2011: 88-89). Selçukluların isteği, elçiler nezdinde her nasılsa kabul görerek Kılıçarslan'ın Karakurum'a gönderilme meselesi karara bağlanmış, böylece Şemseddin'in girişimleri, en azından şimdilik başarıya ulaşmıştır.

Keykavus'un bizzat Karakurum'a itaat arz etmeye gitmemesinin asıl sebebi, tahtı kaybedeceği korkusudur. Zira uzun sürecek olan seyahat sırasında, tahtın el değiştirerek Kılıçarslan'a veya babasının veliaht olarak gösterdiği Keykubad'a geçmesi olasıdır. Bu tehdidi yakından hisseden Keykavus, ayrıca ilerleyen yıllarda Moğollara karşı mücadele girişiminden de anlaşılacağı üzere onlara bağımlı olmak istemediği gibi Selçukluların itibarını korumak düşüncesiyle de kendisinin yerine kardeşi Kılıçarslan'ı, Moğolistan'a göndermiştir (Erdem 1995: 106). Devlet yönetiminin aldığı karar sonrası Kılıçarslan'ın endişeye kapılıp kapılmadığı bilinmez ama kendi menfaatleri doğrultusunda hareket eden ve onun etrafında bulunan devlet adamlarının onu bu yolda teşvik ettiği, hatta bu seyahatin kendisi için fırsata dönüşeceğini de düşünerek kabul ettiği söylenebilir. Diğer taraftan Şemseddin için durum oldukça karışık gözükmektedir. Şemseddin'in, veziri olduğu tahtın sahibi Keykavus'u değil de Kılıçarslan'ı göndertmesinin sebebi ise muhalif devlet adamlarının ülkeden uzaklaştırılmasının yanı sıra devleti Moğol baskısından kurtaracağı düşüncesidir. Zira Moğollara boyun eğmiş ve tabii olan Selçuklu Devleti'nin, Moğol elçilerinin talepleri doğrultusunda hükümdar düzeyinde

¹ Şemseddin'i, Moğol desteğiyle ülkede despot bir yönetim kurup Sultanlık otoritesini elinde tutan ilk diktatör olarak nitelendiren İlhan Erdem; İbn Bibi de kaydedilen Şemseddin'in zaman zaman saltanat tacını başına koyarak divana gelmesi olayını, Şemseddin'in ileride Selçuklu tahtını ele geçirmek istemesiyle alakalı olduğu görüşündedir. (Erdem 1995: 110; İbn Bibi 2005: 535)

Karakurum'a itaat arz etmeye gitmesi gerekmektedir. Bu olmadığı takdirde Moğollar, Selçuklu üzerindeki baskılarını daha çok arttıracak gibi bunun sorumluluğu da kendisine ait olacaktı. Dolayısıyla Moğol isteklerinin göz ardı edilmesi, makamını ve nüfuzunu kaybetmesi anlamına geliyordu. Şemseddin, bu sebeple tahtın ortağı olan Kılıçarslan'ı, Moğol Hanı'na göndertmesi ile hem makamını sağlama almış oluyor hem de Moğolların isteğine karşı gelmemiş oluyordu. İbn Bibi, bir ara devlet adamları arasında yaşanan mücadeleden dolayı tehdit edilen Şemseddin'in de Kılıçarslan ile Karakurum'a gitmek için hazırlıklara girişmiş olduğunu, ancak muhalifleri bertaraf olunca bu düşüncesinden vazgeçtiğini bildirmektedir (İbn Bibi 2014: 519; Cahen 2014: 239). Kaydedilen bu bilgi İbn Bibi'nin devlet erkânı arasındaki mücadelede Şemseddin'i masum göstermek istemesinden kaynaklı olabileceği gibi Selçukluları, Batu Han adına yöneten Şemseddin'in, belki de bu düşüncesiyle Batu Han'dan sonra Büyük Han'dan da yarlık almak suretiyle konumunu iyiden iyiye sağlamlaştırmak istemiş olmasıyla alakalıdır. Şemseddin için durum böyleyken Kılıçarslan'ın Moğolistan'a gönderilmesi, esasında her iki taraf için de fırsat olmuştur.

Kılıçarslan'ın Karakurum'a yolculuğu ile ilgili olarak kaynaklarda fazlaca bilgi mevcut olmadığı gibi heyetin nasıl ve ne şekilde gittiği hakkında da herhangi bir malumat bulunmamaktadır. Ancak İbn Bibi, Kılıçarslan'ın, padişahlara yaraşır bir merasimle, araç ve gereçlerle donanmış, kalabalık bir askerinin eşliğinde büyük bir ihtişamla Sivas'tan yola çıktığını ve heyette Kadı Cemaleddin Hoteni, İzzeddin Muhammed ve ona atabey olarak tayin edilen Bahaeddin Tercüman'ın bulunduğunu bildirmektedir (2014: 529).

Heyet ile birkaç ay süren seyahatin ardından 1246 yılının baharında Karakurum'a ulaşan Kılıçarslan, çok sayıda bağlı hükümdarla birlikte Göyük Han'ın cülusu için toplanan büyük kurultayda hazır bulunmuştur (Cüveyni 1998: 228; Farac, 2011: 22; D'ohsson 2006: 222; Spuler 1957: 51). Moğolların, Selçuklu heyetine itibar göstererek onları iyi şekilde ağırladığı anlaşılmaktadır. Heyetin, huzura çıkmasının ardından yapılan görüşmeler, Selçukluların kaderini de belirleme noktasında önemli gelişmelerin yaşanmasına sebep olmuştur. Selçuklu heyeti, Büyük Han'a itaatini bildirmek için Göyük Han'ın huzuruna çıktığında heyette bulunan atabey Bahaeddin Tercüman, kendi iktidarı uğruna, devleti Moğolların fiili müdahalesine maruz bırakacak bir duruma sebebiyet vermekten çekinmeyecek şekilde hareket ederek Şemseddin'i Göyük Han'a şikâyet etmiş ve onun Han'dan emir

Selçuklu Sultanlarının Moğol Hanlarını Ziyaretleri (1246-1259)

almaksızın yeni bir sultan tayin etmek istediğini anlatmıştır (Farac 1987: 548; Kaymaz 1970: 44; Avcıoğlu 1982: 2099). Bu duruma oldukça sinirlendiği anlaşılan Moğol Han'ı, bizzat kendi huzuruna gelmeyen Keykavus'un tahttan indirilmesini, kendisine itaatini bildirmeye gelen Kılıçarslan'ın Selçuklu tahtına çıkarılmasını, ayrıca Şemseddin'in bulunduğu mevkiinden atılarak yerine Bahaeddin Tercüman'ın vezir olmasını istemiştir (Farac 1987: 548; Turan 2005: 483-484; Kaymaz 1970: 44; Kaymaz 2011: 133; Erdem 1995: 108). Göyük Han ayrıca Kılıçarslan'a bununla ilgili olarak yarlıkla beraber altın başlı payze de vererek onu onurlandırmıştır (Cüveyni 1998: 233; Uzunçarşılı 1988: 76, 205). Göyük Han tarafından Kılıçarslan'a altın payze verilmesi Selçukluların Moğol katında saygın bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Zira altın başlı payzeler Moğollarca daha muteber olarak kabul edilmektedir. Cahen, saltanat yarlığının Konya'ya getirildiğinde yarlığın içeriğinin tam olarak anlayamadığını, üç kardeşin müşterek olarak mı saltanat sürecekleri ya da ülkenin doğusunun Kılıçarslan'a, batısının Keykavus'a mı bırakılacağı hususunun açıklığa kavuşturulamadığını² belirtse de bu konuda yanılığa düştüğü anlaşılmaktadır. Zira Moğollardan alınan yarlık gayet açıktır.

Her ne kadar Selçuklu heyeti, Moğollarca iyi şekilde karşılanmış olursa olsun, kaynaklara göre heyetin Moğol desteğini alması bir hayli zaman almıştır. Heyetin Moğollar nezdinde isteklerini kabul ettirmek ve Moğolların desteğini almak için uğraş vermeleri, seyahatin üç yıl gibi uzun bir süreçte tamamlanmasına neden olmuştur (Roux 2001: 303-304). Eğer gerçekten Selçuklu heyeti isteklerini kabul ettirmek için bu kadar uğraş vermişse, bu durumda Moğolların Selçuklu isteklerine karşı temkinli davrandıkları akla gelmektedir. Moğolların temkinli davranışlarının belki de bir sebebi Batu Han'dır. Zira Şemseddin, Batu Han'dan aldığı yarlık ile Selçuklu Devleti'ni onun adına yönetmekteydi. Bu sebeple Göyük Han, Batu Han ile karşı karşıya gelmek istememiş olmalıdır. Gerçekten de daha aşağıda anlatılacağı gibi Batu Han, Şemseddin'in ölümünün araştırılması için Anadolu'ya bir heyet göndermesi bu görüşü doğrular niteliktedir. Kanaatimizce diğer bir sebep de Göyük Han'ın, Selçuklu heyetinin şikâyetlerinin doğruluğunu teyit etmek için

² Cahen, Ebul Farac gibi Rükneddin Kılıçarslan'ın Moğolistan'dan dönüşü ile kardeşi Alaeddin Keykubad'ın ölümünün ardından gerçekleşen ülke taksimatını birbirine karıştırmıştır. (2014: 242.)

konuyu araştırmak istemiş olmasıdır. Ancak Moğolların bu durum karşısında kendi menfaatleri doğrultusunda hareket ettikleri de bir gerçektir.

1246 yılında Selçuklular tarafından Moğollara itaat arz etmeye giden heyet, Selçuklular tarafından gönderilen ilk elçilik heyeti olmamakla birlikte Sultan düzeyinde gerçekleştirilen ilk ziyaret olması bakımından önemlidir. Sultan seviyesindeki bu seyahatin sonuçları, Selçuklularda oldukça sancılı bir sürecin başlamasına sebep olmuştur. Zira Moğollardan aldığı destek sayesinde Kılıçarslan, seyahatin ardından 1249 yılında Sivas'ta saltanatını ilan etmiştir. Bu durum karşısında huzuru iyiden iyiye kaçan Şemseddin, daha önce Batu Han'dan almış olduğu yarlıktan sonra Büyük Han'dan da bir yarlık elde edip durumunu sağlama almak için bir yakınına Anadolu vergisiyle birlikte Karakurum'a göndermişse de bunda geç kalmıştır (Kaymaz 2011: 134; Avcıoğlu 1982: 2099). Kılıçarslan'ın saltanatında kendi mevkiini koruyamayacağını anlayınca da Keykavus'u yanına alıp Antalya taraflarında isyan etmek istemişse de başarılı olamayıp yakalanıp Mart 1249'da öldürülmüştür (İbn Bibi 2014: 546-547; Farac 1987: 548-549; Anonim 2014: 44; Müneccimbaşı 2001: 94; Turan 2005: 484-485; Alptekin 1982: 312). Büyük Han'ın Kılıçarslan'a vermiş olduğu yarlık sayesinde, Selçuklu Türkiye'sinde yeni bir dönem başlamış oluyordu. Moğolların Selçuklu yönetimine ilk müdahalesi neticesinde Kılıçarslan, Moğolların atadığı ilk Selçuklu hükümdarı ve devrin en kudretli devlet adamı olan Şemseddin'in ölümüyle yerine getirilen Bahaeddin Tercüman da aynı şekilde atanan ilk vezir olmuştur.

Anlaşılacağı üzere Selçuklu Sultanları ve devlet adamlarının, devletin iç sorunlarını Moğollara götürerek çözümü onlardan beklemleri, Moğolların Selçukluların iç meselelerine daha çok karışmalarına sebep olmuştur. Moğolların desteğini kazanmayı başaran Kılıçarslan'ın bundan böyle Selçuklu tahtını ele geçirmek için ağabeyi Keykavus ile arasındaki mücadelesi açıktan açığa belirginleşmiş, böylece iç çekişmeler de hız kazanmıştır. Bu durum Kılıçarslan'ın, bilhassa ilerideki safhalarda Türkmen desteğini alacak olan Keykavus'a karşı vereceği mücadelede Moğollara daha çok bağlanmasını da sağlamıştır. Diğer taraftan Şemseddin'in, Kılıçarslan'ı ve refakat heyetini Karakurum'a göndertmesi başlangıçta lehine gibi görünse de heyetin Moğol Hanı'nı ziyaretinin ardından aleyhine dönüştüğü görülmektedir. Aslında Şemseddin, Kılıçarslan'ı Moğol Hanı'na gönderirken durumun farkında olduğu, ancak daha önce Batu Han'dan aldığı yarlığa güvendiği anlaşılıyor.

Selçuklu Sultanlarının Moğol Hanlarını Ziyaretleri (1246-1259)

Şemseddin'in bu düşüncesindeki haklılığı ancak ölümünden sonra ortaya çıkmıştır. Çünkü onun öldürülmesi olayını araştırmak, bu konudan dolayı duyulan rahatsızlığı bildirmek ve esasında Selçuklulardan en geniş ölçüde faydalanma yoluna giderek ilave vergileri toplamak için Batu Han tarafından 1253 yılında Anadolu'ya bir elçilik heyeti gelmiştir. Selçuklular gelen elçilik heyetine karşılık, üstün niteliklere sahip olan Tuğracı Şemseddin Mahmud, yapılan tetkiklerin izahını yapmak için çok sayıda hediyeyle birlikte Batu Han'a gönderilmiş ve bu görevinde başarılı olmuş (İbn Bibi 2014: 556-557; Sümer 2002a: 355; Uyumaz 2011: 89, 100; Erdem 1995: 113) böylece olay kapanmıştır. Aslında Batu Han'ın konuyla ilgili olarak Anadolu'ya elçilik heyeti göndermesi, kendisiyle Büyük Han arasındaki çekişmenin sonucu olarak da değerlendirilmelidir. Ancak şu da bir gerçektir ki bu müdahalenin ardından Moğollar, Anadolu üzerindeki baskılarını her geçen gün daha da arttıracaktır.

Moğol Hanı'ndan alınan yarlık sebebiyle Keykavus ve Kılıçarslan arasında yaşanan mücadelenin ardından Celaleddin Karatay; üç kardeşi birlikte tahta çıkartarak devleti parçalanmaktan kurtarmış, böylece 1249 yılından 1254 yılına kadar hutbe, para ve fermanlarda üç sultanın da adı zikredilerek Selçuklu Devleti'nde “*Müşterek Saltanat Devri*” ya da “*Üç Kardeş Yönetimi*” denilen bir dönem başlamıştır (Turan 1948: 34; Alptekin 1982: 313; Sevim-Merçil 1995: 476). Karatay, Moğollara tabii olan Selçuklu Devleti'nin bütünlüğünü korumaya çalıştığı gibi Moğollarla olan ilişkileri de olumlu düzeyde tutmaya çalışmıştır. Memleket işlerini düzene koymaya çalışan Karatay, her fırsatta Moğollara karşı gelerek onları karşısına almak yerine, ülkenin parçalanmasına izin vermeyecek şekilde, belirli ölçülerde Moğol baskısını azaltma yoluna gitmiştir. Diğer taraftan Karatay'ın çabaları karşısında Moğolların da Müşterek Saltanatı kabullendikleri görülmektedir. Üç kardeşin ortak yönetimi Moğolların da işine gelebilirdi. Zira merkezi otoritenin olmayacağı bir yönetimin Moğollar açısından çok daha faydalı olabileceği kanısı hâkim olmuştu.

II. Alaaddin Keykubad'ın Moğolistan'a Gönderilmesi

Üçlü saltanat döneminin başlamasıyla birlikte peş peşe Konya'ya gelen Moğol elçileri, her fırsatta üçlü saltanat olmasına rağmen asıl sultan olarak gördükleri Keykavus'un, bizzat Büyük Han'ın yanına giderek uygun bir şekilde Moğol yönetimine bağlılığını bildirmesini istemişlerdir. Moğolların

her fırsatta Keykavus'u itaate çağrılarını, yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi onun asıl sultan olarak görülmesidir.

Moğol yönetiminin çok başlılığı, durumu daha da güçleştirmektedir. Zira Batu Han ve Büyük Han tarafından ayrı ayrı elçilik heyetleri gelmekte ve onların istekleri Selçukluları hem siyasi hem iktisadi yönden sürekli yıpratmaktaydı. Gerçi Batu Han tarafından gönderilen elçiler Keykavus'un, önce kendi yanına, daha sonra Büyük Han'ın yanına giderek itaatini bildirmesini istemekteydi. Gelen elçilerin talepleri alışılmış bir durum olması sebebiyle makul özürler ileri sürülerek reddedilmekte, elçiler türlü hediye ve ikramlarla geri gönderilmekteydi. Fakat ileri sürülen bahaneler artık Moğol Hanları nezdinde kabul görmediği gibi elçiler, Keykavus'un bizzat gelip itaatini bildirmemesi durumunda Sultan'ın ülkesini istila ve tahrip edeceklerini de söylemekteydiler (İbn Bibi 2014: 562; Farac 1987: 559; Farac, 2011: 26). Moğol elçilerinin talepleri bu dönemde devlet adamları tarafından da çok ağır bulunmaktaydı. Selçuklu Sultanının bir başkasının hükmü altında olması ve çağrılmasını kabullenemiyorlardı. Selçuklu Devleti'nin egemenliği ve hanedanın saygınlığı bakımından bu durumun kabul edilemezliğinin yanı sıra uzun sürecek olan yolculukta Keykavus'un yokluğunun yol açabileceği sonuçlar da işin bir başka boyutunu oluşturmaktaydı (İbn Bibi 2014: 562; Turan 2005: 490; Kaymaz 2011: 138). Şemseddin zamanında, Kılıçarslan'ın Karakurum'a gönderilmesi gibi bir hataya düşmek istemeyen Keykavus, bu sefer Moğolistan'a gitmeye karar vermiş ve bu doğrultuda hazırlıklara başlamıştır. Ancak Keykavus'un ilk seferkinden daha fazla endişeye kapıldığı anlaşılmaktadır. Bir taraftan Moğol hükümdarının, Keykavus için iyi şeyler düşünülmediğinden korkuluyor, bir taraftan da Keykavus'un yokluğunda bazı kişilerin onun sefih bir hayat sürmesinden dolayı ona bağlılıklarının zayıflayabileceğinden endişe ediliyordu (Cahen 2014: 247-248). Ayrıca ilkinde Kılıçarslan'ın Büyük Han'a gönderildiğinde Selçuklularda taht mücadelesi açık şekilde görülmüyordu. İktidar için devlet adamları arasındaki mücadele söz konusuydu. Şimdi ise Kılıçarslan'ın Göyük Han'dan yarlık almasından sonra iki kardeş arasında açıktan açığa taht için mücadeleye girilmişti. Üstelik Karatay'a rağmen devlet adamları arasındaki menfaat çatışmaları da sürmekteydi. Ancak Keykavus'un bu yolculuğu kabullenmesinde Karatay'ın varlığı ve onun görüşü büyük etkiye sahip olmuştur. Keykavus, Karatay'dan emin olduğu gibi Karatay da Keykavus'un Moğolistan'a yapacağı ziyaret ile Moğol baskısının azaltılacağını

Selçuklu Sultanlarının Moğol Hanlarını Ziyaretleri (1246-1259)

düşünmüştür. Dolayısıyla Keykavus, artan Moğol baskısını azaltmak ve Moğol Hanı'nın yanından, yeniden tahtın sahibi olarak döneceğini düşündüğünden ziyareti kabullenmiştir. Diğer taraftan Moğolların talepleri ve tehditleri üzerine, Moğol saldırılarıyla kendi mevkilerini kaybedeceği düşüncesinde olan diğer devlet adamlarının teşvikleri de Keykavus'un bu ziyareti kabullenmesinde etkili olmuştur.

Kaynaklar, Sultan'ın mahiyeti ve götüreceği hediyeler hakkında bilgi vermemektedir. Bununla birlikte Keykavus'u Moğolistan'a göndermek üzere devlet erkânı, üç sultan ile birlikte Kayseri'ye gelmişler, Karatay ve Vezir İzzeddin Muhammed, Kılıçarslan ve Keykubad ile birlikte burada kalıp, Keykavus'u mahiyeti ile birlikte Moğolistan'a yolcu etmişlerdir (İbn Bibi 2014: 564-565; Turan 1948: 41). Sivas'a ulaştığı sırada Karatay'ın 1254 yılı sonlarında ölüm haberini alan Keykavus, buradaki yöneticilerin, kardeşi Kılıçarslan tarafında bulduklarını ve tahta onu geçirmek için çalıştıklarını anlayınca, tahtı kaybedeceği korkusuyla geri dönmeye karar vermiştir. Tahtı kaybetmek istemeyen Keykavus, daha önceden de olduğu gibi Moğollardan affını isteyerek bu kez devlet işlerini idare eden Karatay'ın ölümünü ve batıda meydana gelen Türkmen isyanlarını bahane göstermiş, devlet işlerini düzene koyduktan sonra mutlak suretle Büyük Han'a itaatini bildirmeye geleceğini bildirmiştir. Buna karşılık kendisinin yerine, kendisi gibi sultan olan küçük kardeşi Keykubad'ı, bir heyetle birlikte Moğolistan'a göndermeye karar vermiştir (İbn Bibi 2014: 564-565; Farac 1987: 559-560; Farac 2011: 26; Edhem 1982: 116-117; Turan 2005: 491-492; Uymaz 2011: 90). Böylece Moğollara karşı sürekli atlatma ve oyalama politikası takip eden Keykavus bu kez de Keykubad'ı, kendi yerine Moğol Hanı'na göndermek suretiyle itaat arz etmeye gitmemiştir. Aksarayı, Keykubad'ın Moğolistan'a gönderilme sebebini kendisine bağlı olan bazı emirlerin onu, babasının vasiyeti doğrultusunda teşvik ve tahrik etmesine bağlar. Zira emirler, onu tek başına ülke yönetimini istemek için Batu Han'ın huzuruna gitmesini istemişlerdir. Buna karşılık kardeşleri de ülkenin kurtuluşu ve Baycu'nun kötülüklerini önlemek için Keykubad'ın gitmesini uygun gördüklerini bildirmektedir (2000: 29).

Keykubad'ın Moğolistan'a yolculuğu ile ilgili olarak kaynaklar daha geniş bilgi içermektedir. İbn Bibi, Keykubad'ın mahiyetinde Emir Seyfettin Torumtay, Naib Şücaeddin Abdurrahman, Lala Emir Bedreddin Müslîh ve Kabız-ı Emir Nureddin Abdullah bulunduğunu bildirmekle beraber, yerin sırtının taşımaya dayanmadığı kadar eşya, mal ve hediyeler götürüldüğünü

bildirmektedir (2014: 565). Aksarayı, bu konuda açık bir şey söylemese de çok miktarda mal, para ve sayısız hazine ile yola düşüldüğünü kaydetmektedir (2000: 29). Keykubad'ın mahiyetinde bulunan ve isimleri zikredilen bu devlet adamları, babası tarafından veliaht ilan edilmesinden dolayı, sultanlığın yalnız Keykubad'ın hakkı olduğunu açıkça dile getirdikleri gibi, Moğolların para ve mala karşı olan zaafalarını iyi bildikleri için Selçuklu tahtının sadece Keykubad'a verileceğinden ve kendilerini de önemli mevkilere getirileceklerinden oldukça emin görünmüşlerdir (Sümer 2002b: 360).

Yukarıda adı geçenlerin ve heyet içerisinde bulunanların dışında Keykubad, Moğolistan'a hareket halindeyken; annesi Gürcü Hatun, Emir-i Arız Reşideddin ve kaybettiği vezaret makamına tekrar kavuşmak isteyen Mahmud Tuğrai ile onun mahiyeti de arkadan gelerek heyete katılmıştır (İbn Bibi 2014: 565; Kaymaz 2011: 139). Görüleceği gibi devlet idaresinde yerini kaybeden devlet adamları, kaybetmiş olduğu makamlarını tekrar kazanmak amacıyla Moğollardan onay almaya çalışmışlar ve onların takdirlerini kazanma yoluna düşmüşlerdir. Bu yolda devletin maddi ve manevi imkânlarını da kullanmaktan geri kalmadıkları gibi kendi menfaatlerini her şeyden üstün tuttuklarından devletin iyice zayıflamasına sebep olmuşlardır.

Keykavus, kardeşini Moğolistan'a gönderirken Büyük Han'a hitaben bir de mektup yazarak itaat bildirmeye gelememesinin sebebini bildirmiştir. Bu mektupta; *"Benim gibi bir sultan olan küçük kardeşim Alaaddin'i size gönderiyorum. Benim bizzat gelmeye imkân bulamamaklığımın sebebi atabeğim Celaleddin Karatay'ın vefat etmiş olmasıdır. Garp tarafındaki bir düşmanım da bana karşı hareket etmiştir. Başka bir zaman muhakkak ki geleceğim."* (Farac 1987: 559-560; Farac 2011: 26; Turan 1948: 42; Turan 1955b: 661) diye yazmaktadır. Söz konusu olan bu mektubun yanı sıra Keykubad'ın, Büyük Han huzurunda masrafların çokluğundan ve gelirlerin azlığından da bahsetmesi istenmiştir (İbn Bibi 2014: 565; Farac 1987: 559-560; Farac 2011: 26; Turan 2005: 491-492; Uyumaz 2011: 90). Zira Moğolların sürekli vergi ve hediye talepleri Selçukluları oldukça güç durumlara düşürmekteydi. Zaman zaman bu durum o kadar ileri gitmiştir ki bundan bunalan Selçuklular, Moğolların bu türden isteklerini önlemek amacıyla Moğol Hanlarından yarlık alma yoluna bile gitmişlerdir.

Keykubad, Moğolistan'a gitmek üzere Erzurum'a vardığında, Moğol komutanı Baycu Noyan'ın orduyla birlikte Anadolu'ya gelmekte olduğunu haber almış, bunun üzerine ihtiyaç duyulan şeylerin sağlanması ve Moğol

ordusuna karşı tedbir alınması konusunda ağabeyi Keykavus'a bir mektup yazmıştır. Aksaray'ın eserinde yer alan mektup şu şekildedir (2000: 29);

“En büyük gölge sahibinin gölgesi, dünyanın efendilerinin büyüğü, âlemde olan şeylere sahip olan, zeminin ve zamanın yöneticisi, şark ve garp sultanların sultanının (Allah şanını yüceltsin) delili doğuda ve batıda dünya yıkılıncaya kadar parlayıp artsın. Padişahlık hükümleri yayılsın, cihangirlik bayrakları günden güne yükselip dalgalansın ve sağlamlasın. Muhammed'e ve ailesine selam olsun.

Bu aciz kul, her zamanki âdete ve alışılmış kurala uyarak size kulluğunu bildirmektedir. Talihi açık padişahın Allah başarısını aziz kulsın cihani süsleyen görüşüne arz etmektedir ki bu vakitte yeryüzü padişahı Batu'nun huzurundan elçiler gelmişler, büyük noyan (noyan-ı azam) Baycu'nun gelmekte olduğunu bildirmişler ve bir yarlık getirmişlerdir. Bu yarlığa göre, padişah hazinesine verilecek bakiye altının ulaştırılması istenmektedir. Eğer istenilen kısa zamanda yerine getirilmezse, ülke işlerine hanel gelecek ve büyük masraflar edilecektir. Elçileri çabukça geri göndermek ve Noyan-ı azam Baycu'ya olumlu cevap verme konusunda hazırlık yapmak gerekir. Yine Noyan-ı azam Baycu ile yanlarında gelen Engürek ve Hoca Noyan gibi diğer noyanlara karşı direnmek ve savaşmaktansa, barış yapmak daha iyi olur. Bendenizin doğru bildiği görüş budur. Gerisi sizin cihani süsleyen yüksek görüşünüze ve cihana sahip olan düşüncenize kalmıştır.”

Keykubad'ın ağabeyine yazmış olduğu mektup, onun Moğollara karşı izlediği siyaseti ortaya koyması bakımından bizlere önemli derecede fikir vermektedir. Anlaşılacağı üzere Keykubad, Moğollara karşı yapılacak olan savaşın Anadolu için yıkım olacağını anlamış, bu sebeple Moğollarla anlaşma yapılması taraftarı olmuştur. Moğolların isteklerine boyun eğilmesinin doğru olacağını düşünmüştür. Dolayısıyla Keykubad'ın Moğolları memnun edici bir siyaset izlediği anlaşılmaktadır.

II. Alaaddin Keykubad'ın Moğolistan Yolunda Ölümü Meselesi

Keykubad yolculuğuna devam ederken Keykavus, kardeşi Kılıçarslan ile Konya'ya dönünce içkiye, kadına ve eğlence hayatına dalmış, hatta kadınlara tecavüze dahi başlamıştır. Bununla yanı sıra iş bilmez basit ve serseri insanlar onun etrafında yer almış ve bunların sayıları da bir hayli artmıştır. Ayrıca Keykavus'un Hıristiyan dayılarının da devlet işlerine karışmaları, ülkeyi kalkındırmaya çalışan devlet adamlarının tepkilerine sebep

olduğu gibi Keykavus'un aleyhinde bulunanların sayısı da artmaya başlamıştır (İbn Bibi 2014: 566; Turan 2005: 493). Onun bu davranışları devlet adamlarının Kılıçarslan'a ve Keykubad'a karşı meyillerinin artmasına sebep olmuştur. Durum böyleyken Keykubad'ın Moğolistan'a gönderilmesi kendisi için de bir fırsat olmuştur. Daha önce Kılıçarslan, Moğolistan'dan döndüğünde Selçuklu tahtının sahibi olmuştu. Bu kez Keykubad, Moğolistan'dan Selçuklu tahtını alarak dönebilme imkânına sahip olmuş oluyordu. Bunu gören ve Keykubad'a bağlı olan devlet adamları, onu babasının vasiyeti doğrultusunda teşvik ve tahrik etmeyi de başardıkları gibi (Turan 1955b: 661)yolda gördükleri, rastladıkları insanlara gerçek sultanın Keykubad olduğunu anlatmışlardır (Müneccimbaşı 2001: 96). Seyyah Rubruk, Keykubad'ın Moğolistan'a gönderilmesinin anne tarafından akrabaları olan Gürcüleri oldukça kızdırmış olduğunu kaydetmektedir (2001: 141). Zira babası ölmeden önce tahtın varisi olarak ilan edilen Keykubad'ın Moğolistan'a gönderilmesi, tahttan uzaklaştırıldığı düşüncesini ortaya koymuştur.

Ahmed bin Mahmud, Selçukname'de Keykubad'ın Büyük Han'ın huzuruna ulaştığı zaman, Han'ın ona çok hürmet ettiğini, Keykubad'ın bu saygı ve hürmet ile Han'ın huzurundan dönüp geldiğini ve Anadolu hududuna ulaştığı zaman, Rükneddin Süleyman (I. Alaaddin Keykubad'ın kardeşi), Alaaddin benim üzerime yükselir, diyerek Han'dan korkmadan ona zehir verip, öldürdüğünü kaydetmiştir³. Aksarayi'ye göre, Keykubad'ın Moğolların huzuruna gitmek üzere yola devam etmesi, Keykavus ile Kılıçarslan'ı ve onlara bağlı olan emirleri kuşkulandırmıştır. Keykubad'ın hedefine ulaşması halinde, ülkeyi tek başına yönetecek ve ülke kendi yönetimlerinden çıkacaktır. Bu sebeple her iki kardeş, Keykubad'ı, refakat heyetinde bulunan Lala Muslih'e zehirleterek öldürtmüşlerdir. İbn Bibi; Keykubad'ın Baycu'yu ziyaret edip Mengü Han'ın yanına gitmek için yola koyulduktan sonra içkili eğlencenin ardından, sabah odasında ölü bulunduğunu, bütün araştırmalara

³ Ahmed bin Mahmud'un verdiği bilgiler sağlıklı değildir. Selçukname'de Keykubad'ın, Büyük Han'a ulaşıp dönüğe geçtiği zaman Anadolu sınırında öldürüldüğü belirtse de Keykubad'ın Büyük Han'a ulaşmadan öldüğü veya öldürüldüğü kesindir. Bununla birlikte eserinde İzzeddin Keykavus, Rükneddin Kılıçarslan ve Alaaddin Keykubad arasındaki olaylar tamamıyla birbirine karıştırıldığı görülmektedir. Hatta Keykubad'ın ölümünden Rükneddin Süleyman'ı (I. Alaaddin Keykubad'ın kardeşi) sorumlu tutmaktadır ki sultan olarak kabul ettiği Rükneddin Süleyman'ı İzzeddin Keykavus ile birbirine karıştırdığına göre Keykubad, hali hazırda sultan olan İzzeddin Keykavus tarafından öldürülmüş olmalıdır. (2011:308-309)

rağmen ölümünün nedeni ve olayın failinin belli olmadığını ve Mengü Han'ın olayı soruşturmasına rağmen bir sonuç alınmadığını kaydetmiştir. Ebul Farac ise bunun Keykavus tarafından yapıldığı imasında bulunmaktadır. Baybars Mansuri ise Keykubad'ın hastalanarak öldüğünü bildirmektedir (İbn Bibi 2014: 582-583; Aksarayı 2000: 30; Farac 1987: 560, Turan 2005: 492; Turan 1955b: 661). Heyette bulunan Emir Seyfettin Torumtay'ın, Keykubad'ın ölümüyle ilgili olarak Mahmud Tuğrai'yi itham etmişse de soruşturmada herhangi bir ceza almadığı da görülmektedir (Cahen 2014: 256). Bununla birlikte Faruk Sümer; *“Diğer sultanların kaygıları olsaydı kardeşlerini göndermezler veya yoldan geri çevirerek gitmesine izin vermezlerdi; bu sebeple adı geçen tarihçilerin zehirlenme iddiası Keykubad'ın ani ölümü yüzünden çıkmış gerçek dışı bir rivayet gibi görünmektedir”* (2002: 360) diyerek Baybars Mansuri gibi Keykubad'ın eceliyle öldüğü görüşündedir. Ancak başka bir makalesinde Keykubad'ın, Erzurum'da ağabeyleri tarafından Lala Muslih vasıtasıyla katlettiğini bildirmektedir (Sümer 2002a: 355). Kılıçarslan'ın, Konya'dan kaçarak Kayseri'ye gelip hükümdarlığını ilan ettiğinde, adına bastırılmış olduğu para üzerinde kendi isminin yanı sıra kardeşi Keykubad'ın da isminin yer alması⁴ iki kardeşin birlikte hareket etmiş olabileceği düşüncesini akıllara getirdiğinden Keykubad'ın ölümü ile ilgili olarak Ebul Farac'ın görüşünün daha geçerli olabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Keykubad, her ne şekilde ölmüş veya öldürülmüş olursa olsun bu durum kuşkusuz ki tahtın sahibi olan Keykavus'un işine daha çok yaraması anlamına geliyordu. Zira Kılıçarslan'ın Moğolistan'ı ziyareti sonrasında tahtı ele geçirdiği düşünülürse Keykubad'ın da Moğolların desteğini alması uzak bir ihtimal değildi.

Keykubad, Moğolistan'a ulaşip amacına ulaşamamıştı. Ancak yoluna devam eden refakat heyetinin Mengü Han'ın huzuruna çıkmaları, Selçuklu Devleti'nin yönetim şekli hususunda alınan karar oldukça önemli olduğu görülmektedir. Keykubad'a bağlı olan refakat heyetinin, onun ölümüyle birlikte ikiye bölündüğü, heyette bulunan Emir Seyfettin Torumtay'ın Keykavus'un, Mahmud Tuğrai'nin ise yer edinme ümidiyle Kılıçarslan'ın tahta geçirilmesini istediği görülmektedir. Emir Torumtay, Mengü Han'ın huzurundayken Keykavus'un büyük olduğu için saltanatın ona verilmesi

⁴ Kılıçarslan'ın, Kayseri'de adına bastırılmış olduğu sikke hakkında bkz; (Erkiletlioglu-Güler 1996: 178-179)

gerektiğini bildirerek, vergi vermek şartıyla Moğolların saldırılarına son verilmesi hususunda kendisine bir yarlık yazılmasını istemiştir. Torumtay'ın sultan için almış olduğu cariyenin Keykubad'ın ölümünden Torumtay ve mahiyetindekileri suçlamasına rağmen Mengü Han'ın, Mahmud Tuğrai'nin sözlerine pek itibar göstermeyerek Emir Torumtay'ın isteklerini kabul ile Keykavus'a altın başlı payze gönderilmesine karar vermiştir. Ancak Baycu Noyan'dan gelen haberci Keykavus'un Moğollara karşı mücadele içerisinde olduğunu belirtince, Mengü Han duruma çok kızmış olacak ki Keykavus'un tek başına ülkeyi yönetme kararından vazgeçmiştir. Hatta Mengü Han, Keykavus'u azletmeyi bile düşünmüşse de onun Anadolu'da Türkmenlerden güç almasından çekinmiş olmalıdır. Zira Anadolu'da Türkmen ayaklanması Moğolları şu an için memnun edici bir durum değildi. Diğer taraftan Mengü Han'ın Keykavus'a olan kızgınlığını fırsata çevirmek isteyen Mahmud Tuğrai, saltanatın Kılıçarslan'a verilmesini istemişse de Mengü Han, Emir Torumtay'ın doğruluğuna inanmış olduğundan iki kardeşin müşterek saltanat sürmesine ve ülkenin ikiye taksim edilmesine karar vermiştir (İbn Bibi 2014: 631; Turan 2005: 508; Kaymaz 1970: 74; Cahen 2014: 256-257; Cahen 1984: 271; Avcıoğlu1982: 2112; Erdem 1995: 134; Öngül 2014: 197). Buna göre Sivas'ın batısından Bizans hududuna kadar olan yerler Keykavus'a ve Sivas'tan Moğol sınırlarına kadar olan yerler ise Kılıçarslan'a verilmiştir (İbn Bibi 2014: 583; Turan 2005: 508; Erdem 1995: 134-135)⁵. Refakat heyetinin Anadolu'ya dönüşü ile birlikte Selçuklular üzerindeki etkileri biraz aşağıda anlatılacaktır.

II. İzzeddin Keykavus'un Hülagu'ya Elçilik Heyeti Göndermesi

Bir taraftan devlet adamları arasındaki rekabet diğer taraftan Keykavus ile Kılıçarslan arasındaki taht mücadelesi Anadolu'yu siyasi yönden sarsarak Moğollara daha bağımlı hale getirmekteydi (Gül 2005: 84). Diğer taraftan Moğol Hanı'nın batıdaki Moğol nüfuzunu sağlamlaştırma ve merkezileştirme politikası çerçevesinde batıya gönderdiği kardeşi Hülagu'nun Mugan'ı

⁵ Ebu'l Farac; Kılıçarslan'ın Moğolistan'dan dönmesiyle birlikte Celaleddin Karatay'ın İzzeddin Keykavus'un idaresini eline aldığını ve memleketi iki kardeş arasında taksim ettiğini, buna göre; Konya, Aksaray, Ankara ve Antalya yani batı şehirlerinin İzzeddin Keykavus'a; doğu şehirlerinin Rükneddin Kılıçarslan'a verdiğini yazmaktadır. Ancak Osman Turan'ın da kaydettiği gibi Rükneddin Kılıçarslan'ın Moğolistan'dan dönüşü ile kardeşi Alaaddin Keykubad'ın ölümünün ardından gerçekleşen ülke taksimatını birbirine karıştırdığı anlaşılmaktadır. (1987: 563)

Selçuklu Sultanlarının Moğol Hanlarını Ziyaretleri (1246-1259)

kendine üst edinmesi ile birlikte Baycu'nun Anadolu'ya gelmeye mecbur olması Moğolların Anadolu üzerindeki baskısının daha da artmasına sebep olmuş, bu baskı sonucunda Baycu Noyan, 1256'da Sultan Han'ı önünde Selçukluları kolayca yenilgiye uğratmıştır. Mağlup olan Keykavus, tahtı bırakarak Alaiye'ye kaçmak zorunda kalmış, Baycu Noyan bunun üzerine onu yanına gelmesi için çağırılmışsa da bir türlü sonuç alamamıştır. Esasında Baycu Noyan'ın Keykavus'u yanına çağırması, onu cezalandırmak için değil, ona sultanlığı tekrar vererek ülkenin idaresini doğrudan doğruya kendi eline alıp, istediğini yaptırmak amacıyla ilgiliydi (Sümer 1970: 30). Bunun sebebi Moğolların zaten Kılıçarslan'ı istedikleri gibi yönlendirmesiydi. Bu yüzden kendilerine asi davranan Keykavus'un yola getirilmesi daha önemli görülmüştür. Bir türlü itaat arz etmeye gelmeyen Keykavus'un yola gelmesi, Moğolların Anadolu üzerindeki tasarruflarının kolayca sağlanması anlamına geldiği gibi Selçukluların tam olarak dize getirilmesi anlamına da gelmekteydi. Zira Türkmen desteğini alan Keykavus'un Moğollara karşı direnmesi Moğolları Anadolu'da çıkmaza da sokmaktaydı.

Ebul Farac'ın kaydettiğine göre; Keykavus, Konya'yı terk ettikten sonra Hülagu'ya bir elçilik heyeti göndererek Baycu Noyan'dan şikâyetçi olmuş, kendisini saltanattan ve atalarının mirasından mahrum etmeye çalıştığını bildirmiştir. Öyle anlaşılıyor ki Türkmenlere dayanan Keykavus, Baycu Noyan ile mücadele ettiği sürece, Selçuklu tahtını kardeşine bırakmak zorunda kalacağını görmüştür. Bu sebeple Baycu Noyan'ın baskısından kurtulmak için böyle bir yola başvurmuştur. Keykavus tarafından gönderilen elçilik heyeti hakkında malumatımız Ebul Farac'ın verdiği bilgi ile sınırlıdır. Aynı müellif, Hülagu'nun bu heyetle birlikte, Keykavus'a bir yarlık göndererek ülkenin iki kardeş arasında paylaşılması hükmünü verdiğini de bildirmektedir (Farac 1987: 563; Farac 2011: 30; Bal 2006: 245). Esasen Hülagu için de Anadolu'da ortak bir saltanat fikri olumlu görülmüştür. Böylece Moğollar, Anadolu üzerindeki tasarrufların çok daha kolay kullanılması imkânına sahip olacaktır. Diğer taraftan Keykavus'un tekrar Konya'ya gelmesiyle tahtı terke mecbur kalan Kılıçarslan, Hülagu'nun huzuruna çıkmak için harekete geçtiğinde, Keykavus tarafından gönderilen elçiler, ona ülkenin yarısını paylaşmayı teklif etmişse de buna cevap dahi vermediği gibi tahtı tekrar ele geçireceği düşüncesiyle yoluna devam etmiştir (İbn Bibi 2014: 580). İşte Keykavus'un kardeşiyle ülkeyi paylaşmak isteği az yukarıda belirtmiş olduğumuz Hülagu tarafından gönderilen yarlıkla ilgilidir.

IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın Hülagu'nun Yanına Gitmesi

Kılıçarslan'ın, Hülagu'nun huzuruna çıkmak için 1256 yılı sonlarında yaptığı seyahatle ilgili olarak Aksaray'de bilgi bulunmamakla beraber İbn Bibi bundan kısaca bahsetmiştir. İbn Bibi bu seyahatten; “*Sultan Rükneddin, Hemedan'da İlhan'ın (Hülagu) huzuruna çıkma şerefi kazanınca onun hakkında şahane iltifatlarda bulunup şahlara mahsus suyurgamişi⁶ verdiler. Onun emirlerine uyulması gerektiğini, memleket ve saltanat işlerinin yürütülmesinde tam yetkili kılındığını, hükmünün bütün beldelerde halka ve askerlere geçerli olduğunu bildiren bir padişah yarlığı hazırlayıp geri dönmesine izin verdiler.*” diye bahsetmektedir (2014: 580-581).

Burada şunu da belirtmek gerekir ki Selçuklular, Hülagu'nun batıya gönderilmesinden sonra, elçilik heyetlerini Büyük Han'a değil İlhana göndermeye başlamışlardır. Zira Hülagu geldikten sonra sultanların bizzat Karakurum'a gidip maruzatta bulunma hakları kaldırıldığı gibi sultanlar adeta Moğol generalleri derecesinde bir statüye sahip olmuşlardır (Togan 1981: 234). Zira Hülagu'nun Abbasilere son vererek 1258 yılında Tebriz'e gelmesiyle birlikte Selçuklular İlhanlı hâkimiyetine girmişlerdir (Erdem 1995: 135). O yüzdendir ki Selçuklular, heyetlerini Büyük Han'a değil Hülagu'ya göndermişlerdir.

Kısa aralıklarla Hülagu'nun, hem Keykavus'a hem de Kılıçarslan'a ülke yönetimi hususunda yarlık vermesi, Moğolların Selçuklu taht mücadelelerini tahrik ettiğini göstermektedir. Her ne kadar Keykavus ülkenin yarısını, Kılıçarslan ise tamamını idare etmek için kendi menfaatleri doğrultusunda yarlık almayı başarmışlarsa da bu durum onların isteklerine uygun şekilde gerçekleştiği izlenimini ortaya koymaktadır. Bir türlü itaat arz etmeye gitmeyen Keykavus, en azından ülke yönetiminin yarısını elde etmekle, en azından şimdilik yerini korumayı amaçlamış olmalıdır. Diğer taraftan her iki kardeşin Hülagu'dan almış olduğu yarlıklara rağmen aralarındaki mücadelenin devam etmiş olması alınan bu yarlıkların Selçukluları, Moğollar karşısında oldukça güç durumlara düşürmesine sebep olduğu gibi Keykavus'un da dayılarının etkisinde kalarak İznik Rumlarından görmüş olduğu yardımlar, onlara da çeşitli tavizlerin verilmesine neden olmuştur.

⁶ Lütüfta, ihsanda bulunma, merhamet anlamında bulunma.

Her iki Kardeşin Hülagu'nun Huzuruna Çıkması

İki kardeş arasındaki mücadeleler sürüp gitmekteyken Keykubad'ın Moğolistan yolunda ölümüne rağmen yollarına devam eden refakat heyeti, dört yıl sonra 1259 yılı başlarında Anadolu'ya dönmüş ve bu tarihten itibaren Anadolu'daki mücadelenin seyri bambaşka bir hal almıştır. Heyette bulunan Mahmud Tuğrai, Kılıçarslan'a Mengü Han'ın az yukarıda değinmiş olduğumuz yarlığını bildirince, iki kardeş arasında anlaşma sağlanabilmiştir. Buna göre iki kardeşin, devleti müşterek olarak, Mengü Han'ın yarlığına göre yönetmeleri kararlaştırmıştır. Böylece Selçuklu Devleti, yönetim bakımından ikiye taksim olunmuştur (İbn Bibi 2014: 583). Daha önce iki kardeş arasındaki mücadeleler sebebiyle iki ayrı Selçuklu merkezinde, iki başlı yönetim ortaya çıkmıştı. Ancak bu kez ülke iki kardeşin karşılıklı anlaşması ve gerçekte Moğolların isteğine göre fiilen iki kısma ayrılmıştır. Hal böyleyken Keykavus ve Kılıçarslan, arasında barış temellerinin atılmasının ardından, Bağdat seferinden dönen ve Tebriz'de bulunan Hülagu, her iki kardeşin yanına gelmesini istemiştir. Hülagu'nun iki kardeşi de yanına çağırması Selçuklu yönetimi sorununa kesin bir çözüm getirerek karara bağlamak istediği gibi esasında Anadolu'dan alınacak vergi oranlarının belirlenmesi ile alakalıdır. Keykavus ve Kılıçarslan, Hülagu'nun kararına uyararak birbiri ardına onun yanına gitmişlerdir.

Keykavus, bu zamana kadar Moğol Hanlarına bizzat giderek itaatini bildirmemişti. Ancak bu kez gerek tahtı kaybetmemek gerek Hülagu'nun mesafe olarak daha yakında olması sebebiyle uzun süreli Anadolu'dan ayrılmayacak olması ve gerekse Kılıçarslan'ın da Hülagu'nun huzuruna çıkmak için yola çıkması, Keykavus için seyahatin uygun bir zamanda olması anlamına geliyordu. Zaten başka bir çıkar yolu da bulunmayan Keykavus ilk olarak Temmuz 1259'da Hülagu'nun huzuruna çıkmıştır. Aksarayi'de Keykavus'un heyetinde kimlerin bulunduğu bildirilmez. Buna karşılık Sahib Fahreddin Ali'yi emir-i dadlık makamından niyabet makamına tayin ederek devlet işlerini ona bırakıp, saltanatın devlet erkânı ve yardımcılarıyla birlikte çok sayıda hazine ve sayısız hediyeyle Konya'dan ayrıldığını yazar (2000: 45). Aksarayi'ye göre Hülagu, Selçukoğullarının yüksek itibarını gözeterek ona izzet ve ikramda bulunmuş, bütün tümen emirleri arasında meclisteki yerini üstün tutmuştur (2000: 45).

Hülagu'nun kendisini huzura çağırmasıyla birlikte büyük korkuya kapılan ve onun hışmından korkan Keykavus, Hülagu'ya hediye edilmek

suretiyle bir çizme yaptırarak altına kendi yüzünü naksettirmiştir. Hülagu, Keykavus'un Baycu Noyan'a karşı olan kifayetsizliği ve onunla savaşı sebebiyle ona incinmiş olduğu bu sebeple Keykavus'u ağır surette cezalandırmak ve belki de katletmek isterken Keykavus, büyük bir acizlik örneği göstererek yaptırdığı çizmeyi Hülagu'ya takdim ederken yeri öpmüş ve "*Padişahın attığı her mübarek adımıyla bu bendenin başını yüceltmesi, bu kulun isteğidir*" diyerek kendini affettirebilmiştir. Onun affedilmesinde Hülagu'nun eşi Dokuz Hatun'un da etkisi olmuştur. Zira Keykavus'un hareketi Dokuz Hatun'un kendisine acımasına sebep olmuştur (Reşidüddin 2013: 51; Grousset 1999: 342; Sümer 1970: 33; Uzunçarşılı 1988: 194; Yuvalı 1994a: 103; Erkiletlioğlu 1993: 128)⁷. Selçuklu Hanedanının itibarını düşünerek Moğollara itaat arz etmeye gitmeyen Keykavus'un kendini affettirmek için böyle bir yola başvurması sadece Selçuklu tarihi açısından değil Türk Tarihi açısından da son derece üzüntü verici bir durum olarak karşılanmıştır.

Keykavus'un, İlhan'ın huzuruna çıkmasının ardından birkaç gün sonra yanında Mahmud Tuğrai ve Muineddin Pervane olduğu halde başka bir yoldan gelen Kılıçarslan da Hülagu'nun huzuruna çıkmıştır. İbn Bibi'nin bildirdiğine göre Hülagu'nun, Keykavus'a şahlara layık şekilde ilgi gösterip ona türlü ikram ve iltifatlarda bulunduğu gibi Kılıçarslan'a da aynı ilgi ve iltifatı gösterdiğini, her iki kardeş de oradayken padişahlık sarayının imkânlar ölçüsünde düzenlenip süslendiğini, padişahın bütün yakınlarının tören elbiselerini giydiklerini, Irak ve Hicaz'dan getirilen kumaşlarla her yeri, hatta atları bile süslediklerini kaydetmiştir (2014: 584).

Devletin İkiye Taksim Olunması

Hülagu, ilk başta Mengü Han'ın göndermiş olduğu yarlık ve payze sebebiyle Keykavus'un sultan yapılması yönünde bir tutum almış, hatta bu konuda bir yarlık da çıkarmıştır. (İbn Bibi 2014: 584).Hülagu, diğer taraftan Kılıçarslan'ın bir süre sonra gelmesine rağmen ondan yüz çevirmediği anlaşılmaktadır. Selçuklu saltanatının Keykavus'a verildiğini öğrenen Pervane Muineddin, Hülagu'nun vermiş olduğu kararı değiştirmeye çalışarak, Kılıçarslan'ın da saltanata ortak olması yönünde girişimlere başlamıştır.

⁷ Runciman; Keykavus'un, Hülagu'yu yumuşatmaya yönelik yapmış olduğu hareketin boş yere abartılmış bir hareket olduğunu ve diğer kaynakların aksine bu hareketlerin Hülagu'yu kızdırmaktan başka bir işe yaramadığını belirtmektedir (1987: 259).

Selçuklu Sultanlarının Moğol Hanlarını Ziyaretleri (1246-1259)

Pervane, bir taraftan Hülagu'ya İslam şeriatına göre mülkün mirasçılar arasında eşit şekilde pay edilmesini öngören veraset hükümlerini izah etmiş, diğer taraftan Anadolu'da bir tek sultan yerine ayrı ayrı iki sultanın bulunmasının, İlhana karşı olan yükümlülükleri yerine getirilmesi bakımından sağlayacağı pratik faydaları sayarak Hülagu'yu ikna etmeyi başarmıştır. Nihayetinde Hülagu, bunun üzerine her iki kardeşi bir araya getirerek daha önce yapılan taksimatın gerçekleşmesi yönünde karar vermiştir (Aksarayı 2000: 45; Kaymaz 1970: 76; Kaymaz 2011: 144). Buna göre Keykavus, başkenti Konya olan, Kayseri hududundan Antalya sahillerine kadar uzanan topraklarda; Kılıçarslan ise başkenti Tokat olan, Sivas'tan Sinop ve Samsun sahillerine kadar olan Danişmendiye vilayetine kadar olan topraklarda hüküm sürmesine karar verilmiştir (Aksarayı 2000: 46; Anonim 2014: 46; Farac 1987: 573; Farac 2011: 39; Uzunçarşılı 1988: 121; Spuler 1957: 64)⁸. Ayrıca Moğollar dış görünüşte iki kardeşin arasını bulmak fakat gerçekte ise yalnız onların durum ve davranışlarını sürekli bir gözetim altında bulundurmamak amacıyla Kılıçarslan'ın yanına Pervane Muineddin'i ve Keykavus'un da yanına Sahib Fahreddin Ali'yi elçi olarak koymuşlardır (Edhem 1982: 118). Hülagu'nun huzurunda bulunan her iki kardeş, İlhanın ülke taksimatını kabul etmek durumunda kalmışlardır. Böylece Moğollar tarafından iki sultanın atanmasıyla Selçuklu Devleti'nin idari mekanizması da ikiye taksim edilmiş oluyordu.

Taksim kararında, Hülagu'yu etkileyerek ikna eden ve davranışlarıyla ona güven vermeyi başaran Pervane Muineddin, önemli rol oynamıştır. Her iki sultanın birbirleriyle olan rekabeti sayesinde Moğol Hanı'na daha iyi hizmette bulunacaklarını izah etmiş ve zekâsıyla Moğolların güvenini kazanmıştır. Bu suretle Kılıçarslan'ın da saltanata katılımını sağlamıştır. Böylece Pervane Muineddin'in de kudreti artmıştır. Hatta o kadar ki Hülagu, Kılıçarslan'a; "*Bundan sonra devlet işleri için bana Muineddin Süleyman'dan başkası gelmesin*" demiştir (Aksarayı 2000: 45-46; Turan 2005: 509). Hülagu'nun bu sözüyle mutlak hâkimiyetini kuran (Erkiletlioğlu 1993: 127) Pervane Muineddin'in girişimleri sonucu, Hülagu'nun gerçekleştirmiş olduğu bu taksimat, Selçuklular için bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Kendi mevki ve makamını güçlendirmek için Moğol Hanı'na dalkavukluk yapan Pervane

⁸ Aksarayı'de Kılıçarslan'ın merkezi; Tokat olarak bildirilmişken, Anonim Tarihinde Kayseri, Farac'da ise Sivas olarak bildirilmiştir.

Muineddin⁹ ülkenin borç batağına girmesine ve Moğollara tam anlamıyla tabii olunmasına sebep olmuştur. Moğollara ödenen vergi ve hediyeler katlanarak verilmeye devam etmiş ve ülke bir çıkmaz içine girerek yıkım süreci hızlanmıştır.

Moğollara Yapılan Ziyaretlerin Anadolu'ya Etkileri

Gerçekleştirilen ziyaretler Moğollarla diplomatik ilişkilerin sıklaşmasına sebep olduğu gibi bu ilişkiler, Selçukluları Moğollara daha çok bağımlı hale getirmiştir. Bununla beraber Moğolların Anadolu siyaseti, esasında iktisadi alan ile sınırlı kalmıştır. Moğolların sürekli olarak Selçuklu yönetimine müdahalesi daha ziyade bu çerçevede ele alınmalıdır. Zira Moğollar Anadolu'yu zengin sömürü toprakları olarak görmüşlerdir.

Selçukluların, Moğollara ödedikleri vergi konusunda kaynaklarda net bilgiler bulunmamakla birlikte Keyhüsrev'in Moğol tehlikesinden kurtulmak için günlük 1.000 dinar para ve bunun yanında çeşitli hediyeler vermeyi kabul ettiği bildirilmektedir (Erdem 2005: 6). Selçuklu Devleti'nin Moğollara tabilik döneminin başladığı Köseadağ Savaşı'nın ardından bu vergilerin miktarı, çeşitli hediyeler hariç tutulduğunda; 10.000 koyun, 1000 sığır, 1000 at ve 60.000 dinar nakit paradan ibaret olup Keyhüsrev döneminde, Batu Han tarafından tasdik edilmek suretiyle yapılan anlaşma şartlarında belirlenen vergi miktarının siyasi ve iktisadi olarak devleti fazla etkilemediği anlaşılmaktadır (Yuvalı 1994b: 582). Kılıçarslan'ın Moğolistan'a gittiği yıl olan 1246'da ise Selçukluların Moğollara vereceği vergi yeniden belirlenmiştir ki anlaşmaya göre her yıl 1.200.000 Bizans parası, 500 at, 500 deve, 5000 koyun ve yarı yarıya ipek ve altın iplikle dokunacak 500 top kumaş gönderilmesi kararlaştırılmıştır (Cahen 2014: 241).

Selçuklu Devleti'nin Moğollara ödediği vergiler genel itibariyle her iki kardeşin, İlhanın huzuruna çıktığı ana kadar bu şekildeyken, Keykavus ve Kılıçarslan'ın, Hülagu'nun huzurunda bulunduğu sırada, daha önce Moğollara ödenen vergilerde de değişiklikler yapılmıştır. Buna göre Selçukluların Moğollara ödeyeceği vergi; yılda 200.000 dinar nakit para, 500 top ipekli kumaş, 3000 top altın işlemeli kapacak, 500 baş iğdiş at ve 500 baş katır olarak belirlenmiştir (Aksarayi 2000: 46; Turan 2005: 509-510; Grousset

⁹ Cahen, Pervane Muineddin Süleyman'ın Moğollar tarafına geçmeye karar vermesini Selçuklu Devleti'ni korumak ve onu sürdürmek istemesiyle alakalı olduğunu ve bu işi gerçekleştirmek için başka çıkar yolu görmediğinden bu şekilde davrandığını bildirmiştir. (1984: 270)

Selçuklu Sultanlarının Moğol Hanlarını Ziyaretleri (1246-1259)

1999: 334; Sümer 1970: 33; Togan 1981: 303; Yuvalı 1994a: 103-104; Yuvalı 1994b: 583-584; Erdem 2005: 51; Merçil 2002: 894). Ayrıca Anadolu'da bulunan Moğol komutan ve askerlerinin masrafları ile İlhan'a gönderilen hediyeler, Selçuklu Devleti'nin vermesi gereken verginin dışında tutulmuştur. Hülagu, bu vergiyi her iki sultanın yönettiği toprakların gelirine göre bölüştürmesine karar vermiştir. Bununla birlikte Hülagu, vergi konusunda güya insafli davranış göstermiş, buna karşılık da her iki sultandan Bağdat harekâtına maddi katkı yapmalarını istemiştir. Hülagu bu katkının miktarını bizzat kendisi belirlemiş ve taksit taksit ödenmesini istediği katılım payını da kendi hazinesinden ödendi gibi göstererek her iki Sultana da büyük borçlar yüklemiştir (Kaymaz 2011: 144).

Nihayetinde ödenen vergiler, Moğol elçi ve askerlerinin masraflarının yanı sıra Selçuklu Sultanları ve devlet adamlarının iş bilmezliği, zevk ve sefaya düşkünlükleri, Selçukluların Moğol Hanlarını her ziyaretlerinde onlara yüklü hediyeler götürmeleri, Anadolu'nun iktisadi bakımdan tam bir çöküntü içerisine girmesine sebep olmuştur.

Selçuklu Devleti'nde devlet adamlarının Moğollara dayanma ve onların desteğini kazanmak için Selçuklu yönetiminde İranlıların da sayısı her geçen gün artmış ve siyasi gücü ellerine geçirmişlerdir. Her şeye rağmen Moğollara başvurmak suretiyle Selçuklu Devleti'nde makam ve mevki elde etmek isteyen İranlıların ardı arkası kesilmemiştir. Bu İran asıllı yöneticilerden biri olan Muineddin Süleyman, tarih sahnesindeki yerini almış ve bir döneme damgasını vurarak Selçuklu Devleti'nin tamamen Moğollara bağımlı olmasına sebep olmuştur. Selçukluların Moğol Hanlarını ziyaretleri bir bakıma Selçuklu Devleti'nin yıkılış sürecini hızlandırmıştır.

Tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen bu ziyaretlerin dolaylı da olsa Anadolu'nun Türkleşmesine büyük katkı sağladığı söylenebilir. Zira Moğol müdahalesi ve Kılıçarslan'ın Moğol Hanı'nı ziyareti sonrasında tahtı kardeşi Keykavus'tan devralması, Anadolu'da Moğollara karşı geniş bir Türkmen hareketinin başlamasına sebep olmuştur (Ersan 2010: 102). Özellikle üçlü saltanat döneminden sonra Selçuklu yönetiminde tam anlamıyla bir ayrışma meydana gelmiştir ki ülkenin batısı Moğollara karşı mücadele içerisinde bulunan Keykavus; ülkenin doğusu ise Moğol destekli Kılıçarslan tarafından yönetilmiş, bu süreç içerisinde Moğolların önünden kaçan Türkmenler, Moğollara karşı mücadele eden Keykavus'u desteklemişlerdir. İşte Moğolların, Anadolu'yu hâkimiyeti altına alması ve sürekli Selçuklu

yönetimine müdahalesi sonucu Anadolu'da oluşan siyasi otorite boşluğu yeni siyasi teşekküllerin oluşmasını sağlamıştır ki Anadolu'ya gelen ve Moğollara karşı harekete geçerek Keykavus'u destekleyen Türkmenler, bu teşekküller içinde yer alarak Anadolu'nun Türkleşmesini sağlamışlardır.

Selçukluların Moğollara tahakkümü, bağımsızlık hırsı içerisinde bulunan Türkmenlerin Moğollara karşı duyulan nefreti arttırmakla kalmayıp milli duygularına sahip çıkma noktasında da büyük etki yaptığı kuşkusuzdur. Anadolu'da milli şuurun uyanmasına gösterilecek en güzel örnek Karaman oğulları öncülüğündeki Türkmenlerin Türkçeyi resmi dil olarak ilan etmesidir (Erdem1995: 434).

Nihayetinde Moğolların önünden kaçarak Anadolu'ya yerleşenler arasında bulunan âlim, tacir, edebiyatçı ve sanatkârlar gibi şehirli nüfus, yerleştikleri yerlerde entelektüel bir birikimin oluşmasına uygun bir zemin hazırlamışlardır (Turan II 1999: 4, 7; Şeker 2011: 89). Yine bu dönemde ne yapacağını bilmeyen haksızlık ve zulüm altında ezilen insanların ruhlarındaki ızdırabı dindirmek adınatasavvufi gelişmelerin de artmasını sağladığını ve aynı zamanda Gazıyan-ı Rum, Ahiyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum ve Bacıyan-ı Rum adı ile birçok kahraman mücahit gazilerin mensup olduğu teşkilatların kurulmuş olduğunu da görüyoruz (Şeker 1973: 155-156). İşte tüm bu hususlar göz önüne alındığında Selçuklu Sultanlarının Moğol Hanlarını ziyaretleri Selçukluları yıkım sürecine sokmuşsa da Anadolu'da yeni bir oluşumu da beraberinde getirmiş ve Anadolu'nun Türkleşmesine büyük katkı sağlamıştır.

Sonuç

Selçukluların gerçekleştirdiği seyahatler hakkında kaynaklarda yeteri kadar bilgi bulunmadığı gibi verilen bilgiler daha çok seyahatin amacı ile ilgilidir. Moğolistan'a giden heyetlerin ne şekilde gittiği, giderken ne tür hediyeler götürdükleri, seyahat sırasında neler yaşadıkları ve ne şekilde karşılandıkları hakkında bilgiler ya kaydedilmemiş ya da birkaç cümleyle geçirilmiştir.

Araştırmamıza konu olan dönemde Moğol Hanları tarafından Anadolu'ya gönderilen elçilik heyetlerinin amaçları; Selçuklu Sultanının gelerek bizzat itaatini bildirmesini istemek suretiyle Selçukluların bağılıklarından emin olmak, ülkede meydana gelen olaylar hakkında malumat sahibi olmak ve Anadolu'nun zenginliğinden en geniş ölçüde faydalanmak suretiyle ilave vergileri toplamaktır. Buna karşılık Selçuklular tarafından

Selçuklu Sultanlarının Moğol Hanlarını Ziyaretleri (1246-1259)

gönderilen heyetler; gerek itaat bildirmek, gerek ülkede meydana gelen olaylar hakkında Büyük Han'a bilgi aktarmak, gerek taht mücadelesi için Moğolların desteğini almak, gerek devlet adamlarının kendi menfaatleri doğrultusunda kendilerine mevki sağlamak ve gerekse de Moğollara yapılan masrafların azaltılmasını istemek amaçlı olmuştur. Bununla birlikte Moğol Hanlarına gönderilen hediyeler, Anadolu'daki Moğol baskısını azaltmak ve tahtı ele geçirmek veya mevki sağlamak amacıyla alakalı gözükmektedir. Moğol elçileri, daima iyi karşılandığı gibi Moğolların gönlü alınmak için onların arzularının dışına da pek çıkmadığı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Selçuklu heyetlerinin de Moğollarca iyi karşılandığı görülmektedir.

Selçuklular ile Moğollar arasında gidip gelen elçilik heyetleri iki devlet arasında diplomatik ilişkilerin artmasına sebep olmakla birlikte Moğollara bağımlılığın artmasına da sebep olmuştur. Moğollar gönderdiği elçilik heyetleri ile sürekli Selçuklu taht mücadelelerini de tahrik etmişlerdir. Diğer taraftan Moğol elçileri Anadolu'ya kısa aralıklarla gelmiş ve isteklerini sürekli artırmışlardır. Moğolların kendi aralarındaki anlaşmazlıklar ve Selçuklu idarecilerinin kendilerinden korktuklarını anlayan Moğollar da isteklerini her geçen gün daha da arttırmışlardır. Batu Han ve Büyük Han'dan gelen elçilik heyetlerinin ayrı ayrı isteklerde bulunmaları, Anadolu'nun bir nevi Moğollar arasındaki çekişmenin bir hesaplaşma alanına dönüşmesine de sebep olmuştur.

Bir taraftan Selçuklu Sultanlarının Moğollar tarafından baskı altında tutulmaları, bir taraftan devlet adamlarının Moğollara yaranmak için onlara değerli hediyeler sunması devleti ve halkı iyice güçsüz kılmıştır. Diğer taraftan Moğol askerlerinin Anadolu'ya yönelik sürekli yağmalama hareketleri, Anadolu'nun idari yapısını olduğu kadar sosyo-ekonomik yapısını da alt üst etmiştir.

Selçuklu Sultanlarının kendi istekleri veya istekleri dışında gerçekleştirmiş oldukları seyahatler sonucunda Moğollara olan bağımlılığın artması Anadolu'da Türkmen nüfusunun artmasına da sebep olmuştur. Moğollara bağımlı olmak istemeyen ve onların baskısından bunalan Türkmenler, her ne kadar da Anadolu'da karışıklıklara sebep olmuşsa da Moğollara karşı direnişin içerisinde yer almışlardır. Keykavus'un Moğollara karşı girişmiş olduğu mücadelelerde Türkmenlerden destek alması onların da devlet içinde giderek güçlenmesine ve kendi başlarına buyruk hareket etmesine sebep olmuştur. Esasen Selçuklu Sultanlarının kendi başlarına buyruk hareket eden Türkmenlere karşı koyacak güce sahip değildi. Durum

böyle olunca özellikle Türkmenlerin desteğini alan Keykavus, Selçuklu Devleti'nin birlik ve bütünlüğü için Türkmenleri bir araya getirerek örgütlenmelerini de sağlamayı becerememiştir. Bu durum Türkmenlerin zamanla siyasi teşekkül haline gelmesine, kendi beyleri etrafında toplanarak devlete isyan etmelerine neden olacak ve Anadolu'da yeni bir “*Beylikler Döneminin*” başlamasına sebep olacaktır.

KAYNAKÇA

ABUL FARAC, Gregory (1987). *Abul Farac Tarihi II*, (Ö. Rıza Doğrul), Ankara: TTK Yay.

ABUL FARAC, Gregory (2011). *Tarihi Muhtasarü'd-Düvel*, (Şerafettin Yaltkaya), Ankara: TTK Yay.

AHMED BİN MAHMUD (2011). *Selçukname II*, (Erdoğan Merçil), İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay.

AKSARAYI, Kerimüddin (2000). *Müsameretü'l-Ahbar*, (Mürsel Öztürk), Ankara: TTK Yay.

ALPTEKİN, Coşkun (1992). “Türkiye Selçukluları”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.8, İstanbul: Çağ Yay.

ANONİM (2014). *Tarih-i Ali Selçuk*, (H. İbrahim Gök-Fahrettin Coşguner), Ankara: Atıf Yay.

AVCIOĞLU, Doğan (1982). *Türklerin Tarihi V*, İstanbul: Tekin Yay.

BAL, Mehmet Suat (2005). “Türkiye Selçuklu Devleti Tarihinde Bir Dönüm Noktası, II. İzzeddin Keykavus Dönemi” *Tarih Araştırmaları Dergisi*, *Tarih Araştırmaları*, C.24, S.38: 239-258.

BAL, Mehmet Suat (2006). “Türkiye Selçuklu Devletine Hükümdarlık Yapan Vezir; Şemseddin İsfahânî”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.19: 265-294.

CAHEN, Claude (2014). *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (Erol Üyepazarcı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.

CAHEN, Claude (1984). *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (Yıldız Moran), İstanbul: E Yay.

CÜVEYNÎ, Ata Melik (1998). *Tarih-i Cihangüşa*, (Mürsel Öztürk), Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

D'OHSSON, M. Baron (2006). *Moğol Tarihi*, (Ekrem Kalan-QiyasŞükürov), İstanbul: IQ Kültür Sanat Yay.

EDHEM, Halil (1982). *Kayseri Şehri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Selçuklu Sultanlarının Moğol Hanlarını Ziyaretleri (1246-1259)

ERDEM, İlhan (1995). *Türkiye Selçukluları İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, Ankara: A.Ü.D.T.C.F., Yayınlanmamış Doktora Tezi.

ERDEM, İlhan (2003). “Türkiye Selçuklu-İlhanlı İktisadi, Ticari İlişkileri ve Sonuçları”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.21: 49-67.

ERDEM, İlhan (2005). “İlk Dönem Selçuklu-Moğol İlişkilerinin İktisadi Boyutu (1243-1258)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.24, S. 38: 1-10.

ERKİLETLİOĞLU, Halit (1993). *Kayseri Tarihi*, Kayseri: İl Kültür Müdürlüğü Yay.

ERKİLETLİOĞLU, Halit - GÜLER Oğuz (1996). *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, Kayseri: EÜ Yay.

ERSAN, Mehmet (2010). *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, Ankara: Birleşik Yay.

FAZLULLAH, Reşidüddin (2013). *Cami'üt Tevarih (İlhanlılar Kısımı)*, (İsmail Aka-Mehmet Ersan-Ahmad Hesamipour Khelejani), Ankara: TTK Yay.

GROUSSET, René (1999). *Bozkır İmparatorluğu*, (Reşat Uzmen), İstanbul: Ötüken Yay.

GÜL, Muammer (2005). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hâkimiyeti*, İstanbul: Yeditepe Yay.

İBN BİBİ (2014). *El-Evamirü'l-Ala'iyefi'l-Umuri'l-Ala'iyye (Selçukname)*, (Mürsel Öztürk), Ankara: TTK Yay.

İBN BİBİ (2007). *Selçukname*, (M. Halil Yinanç), İstanbul: Kitabevi Yay.

KAFESOĞLU, İbrahim (1972). *Selçuklu Tarihi*, İstanbul: MEB Yay.

KAYMAZ, Nejat (2011). *Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü*, Ankara: TTK Yay.

KAYMAZ, Nejat (1970). *Pervane Mu'inü'd-din Süleyman*, Ankara: AÜDTCF Yay.

MERÇİL, Erdoğan (2002). “Türkiye Selçukluları”, *Türkler*, C.6, Ankara: Yeni Türkiye Yay.

MÜNECCİMBAŞI, Ahmed b. Lüfullah (2001). *Camiü'd-Düvel (Selçuklu Tarihi II Anadolu Selçukluları ve Beylikler)*, (Ali Öngül), İzmir: Akademi Yay.

ÖNGÜL, Ali (2014). *Selçuklu Tarihi-2*, İstanbul: Çamlıca Yay.

ROUX, Jean-Paul (2001). *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, (Aykut Kazancıgil-Ayşe Bereket), İstanbul: KabalcıYay.

RUNCİMAN, Steven (1987). *Haçlı Seferleri Tarihi III*, (Fikret Işıltan), Ankara: TTK Yay.

SEVİM, Ali-MERÇİL Erdoğan (1995). *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, Ankara: TTK Yay.

SİMON, De Saint Quentin (1965). *Histoires des Tatares*, (J. Richard), Paris.

SPULER, Bertold (1957). *İran Moğolları*, (Cemal Köprülü), Ankara: TTK Yay.

SÜMER, Faruk (1970). Anadolu'da Moğollar, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi I*, Ankara: TTK Yay.

SÜMER, Faruk (2002a). Keykavus II., *İslam Ansiklopedisi (TDV)*, C. 25: 355-357.

SÜMER, Faruk (2002b). Keykubad II., *İslam Ansiklopedisi (TDV)*, C. 25: 359-360.

SÜMER, Faruk (2002c). Kılıçarslan IV., *İslam Ansiklopedisi (TDV)*, C. 25: 404-405.

ŞEKER, Mehmet (2011). *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, İstanbul: Ötüken Yay.

ŞEKER, Mehmet (1973). *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi, İslamlaşması*, İstanbul: Ötüken Yay.

TOGAN, Zeki Velidi (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul: İÜEF Yay.

TURAN, Osman (1948). Celaleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri, *Bulleten*, C.XII (12): 17-171.

TURAN, Osman (1955a). Keykavus II., *İslam Ansiklopedisi (MEB)*, C.VI (6): 642-645.

TURAN, Osman (1955b). Keykubad II., *İslam Ansiklopedisi (MEB)*, C.VI (6): 661-662.

TURAN, Osman (1955c). Kılıçarslan IV., *İslam Ansiklopedisi (MEB)*, C.VI (6): 703-707.

TURAN, Osman (2005). *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul: Ötüken Yay.

TURAN, Osman (1999). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkuresi Tarihi*, İstanbul: Boğaziçi Yay.

TURAN, Osman (1988). *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, Ankara: TTK Yay.

Selçuklu Sultanlarının Moğol Hanlarını Ziyaretleri (1246-1259)

UYUMAZ, Emine (2011). *Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen ve Giden Elçiler*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı (1988). *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*, Ankara: TTK Yay.

VON RUBRUK, Wilhelm (2001). *Moğolların Büyük Hanı'na Seyahat 1253–1255*, (Ergin Ayan), İstanbul: Ayışığı Yay.

YUVALI, Abdülkadir (1994a). *İlhanlılar Tarihi*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yay.

YUVALI, Abdülkadir (1994b). İlhanlıların Anadolu Politikası ve Doğu Anadolu Şehirlerinin Vergi Potansiyeli, *XI. Türk Tarih Kongresi*, C. II: 581-600.